

УДК
ББК 84 УК7
С 47
УДК 8296
ББК 83.3 Укр.
Т 14

*Друкується за рішенням Ученої ради
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол № 7 від 24.12.2015 р.)*

Редакційна колегія:

д-р філол. наук, проф. Н. І. Заверталюк (наук. редактор); д-р філол. наук, проф. В. А. Гусев; д-р філол. наук, проф. В. І. Ліпіна; д-р філол. наук, проф. Л. І. Скуратовська; д-р філол. наук, проф. О. Д. Турган; д-р філол. наук, проф. В. Д. Нарівська; д-р філол. наук, проф. В. О. Соболюк; канд. філол. наук, доц. Т. В. Кедич; канд. філол. наук, доц. К. О. Корнілова (відповідальний секретар).

Рецензенти:

д-р філол. наук, проф. О. Д. Турган;
д-р філол. наук, проф. О. Л. Калашнікова

Згідно з постановою Президії ДАК України від 14.04.10 р. № 1-05/3 цей збірник наукових праць є фаховим виданням з філологічних наук (Бюлетень ДАК України. – 2010. – № 5. – С. 13).

Таїни художнього тексту (до проблеми поетики художнього тексту) : Т 14 зб. наук. праць / Ред. кол. : Н. І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. – Дніпро : Ліра, 2016. – Вип. 19. – 242 с.

Матеріали наукового збірника присвячені проблемам рецепції та інтерпретації творчості Валер'яна Підмогильного в сучасному літературознавстві у зв'язку зі 115-річчям від дня народження письменника (частина I) та актуальним проблемам поетики художнього тексту класичної й сучасної української літератури (частина II).

Розраховано на науковців, викладачів, аспірантів та студентів філологічних факультетів, учителів-словесників.

ISSN 2313-1802

©Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара, 2016

ЗМІСТ

ЧАСТИНА І

ПРОЗА ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО У СВІТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

(до 115-річчя від дня народження В. Підмогильного)

Вступне слово ректора Дніпропетровського національного університету імені
Олеся Гончара, д-ра фіз.-мат. наук, професора, член-кореспондента НАН України
М.В. Полякова
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОСМОС ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО.....6

РОЗДІЛ 1. ПРОЗА В. ПІДМОГИЛЬНОГО: МОДЕРНІСТСЬКИЙ ДИСКУРС

Жигун С. В.
«КЛАСОВО БОЖЕВІЛЬНІ» У ТВОРАХ В. ПІДМОГИЛЬНОГО ТА
Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА.....10

Заверталюк Н. І.
КОНЦЕПЦІЯ ПОВСТАНСТВА В МАЛІЙ ПРОЗІ ВАЛЕР'ЯНА
ПІДМОГИЛЬНОГО: ФОРМУВАННЯ МОДЕРНІСТСЬКОГО ДИСКУРСУ В ЇЇ
ХУДОЖНІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ.....17

Кропивко І. В.
АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МОДЕРНІСТСЬКИХ
І ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ
В. ПІДМОГИЛЬНОГО, М. КІДРУКА, М. ВІТКОВСЬКОГО, О. ТОКАРЧУК)....27

Мовчан Р. В.
ПРОЗА ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО
МОДЕРНІЗМУ 1920-х РОКІВ.....35

Олійник Н. П.
ЕКЗИСТЕНЦІЙНІСТЬ ХРОНОТОПУ В ПОВІСТІ ВАЛЕР'ЯНА
ПІДМОГИЛЬНОГО «ОСТАП ШАПТАЛА».....46

Степанова А. А.
ЗАВОЙОВНИК ЧИ МАРГІНАЛ-ІММОРАЛІСТ? ЕСТЕТИКА РЕСЕНТИМЕНТУ
В РОМАНІ ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО «МІСТО».....54

Шаф О. В.
ТЕМА СТАНОВЛЕННЯ МАСКУЛІННОСТІ В МАЛІЙ ПРОЗІ ВАЛЕР'ЯНА
ПІДМОГИЛЬНОГО: СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ВТІЛЕННЯ.....64

РОЗДІЛ 2. ПОЕТИКА ПРОЗИ ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО

Галацька В. Л.
ТРАГІКО-ДРАМАТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДІЙНОСТІ В ПОВІСТІ
В. ПІДМОГИЛЬНОГО «ОСТАП ШАПТАЛА».....71

«КЛАСОВО БОЖЕВІЛЬНІ» У ТВОРАХ В. ПІДМОГИЛЬНОГО ТА Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА

У статті досліджено образи «класово божевільних» у новелі В. Підмогильного «З життя будишку» та оповіданні Б. Антоненка-Давидовича «Чистка». З'ясовано, що в обох творах причиною кризи стають соціально-історичні обставини, вагу яких психіка героїв не спроможна витримати. У В. Підмогильного божевілля інтерпретується як відмова від реальності, а в оповіданні Б. Антоненка-Давидовича герой кидає виклик системі й оцінка його як божевільного сприймається як спосіб суспільної репресії.

Ключові слова: образ божевілля, «класово божевільний», невротичний герой, тоталітарна система, репресія.

В статье исследованы особенности художественного воплощения образа «классово сумасшедших» в новелле В. Подмогильного «Из жизни дома» и рассказе Б. Антоненко-Давидовича «Чистка». Выяснено, что в этих произведениях причиной кризиса становятся социально-исторические обстоятельства, давление которых психика героев не может вынести. Но в новелле В. Подмогильного сумасшествие интерпретируется как отказ от реальности, а в рассказе Б. Антоненко-Давидовича герой бросает вызов системе, и оценка его сумасшествия воспринимается как способ общественной репрессии.

Ключевые слова: образ сумасшествия, «классово сумасшедший», невротичный герой, тоталитарная система, репрессия.

Від початку 1990-х років творчість Валер'яна Підмогильного заслужено утримує увагу як шанованих літературознавців, так і молодих науковців: їй присвячено монографії В. Мельника, М. Тарнавського, її досліджувано в кандидатських дисертаціях Л. Деркач, О. Калініченко, Г. Кудрі, С. Лушій, та багатьох інших. Крім того, його прозу залучають, розглядаючи формування найрізноманітніших дискурсів ХХ ст. (О. Бровко, К. Дуб, Р. Мовчан, Н. Монахова, В. Нарівська, М. Нестелєв, С. Нечипоренко, А. Печарський та ін.) чи особливості тогочасного формування жанрів (Н. Бернадська, М. Васків, Л. Гноєва, С. Журба, І. Куриленко та ін.). Ці переліки не є вичерпними, а лише мають указати, що активні дослідження шороку зменшують кількість білих сторінок, щоправда, пропонуючи нові горизонти натомість. Одним

з перспективних напрямів досліджень видається розгляд творчості В. Підмогильного в її зв'язках з іншими явищами української літератури, зокрема, і творчістю найближчих літературних побратимів – прозаїків «Ланки». Пропонована робота покликана висвітлити один із таких зв'язків – спільний образ, що містять новела В. Підмогильного «З життя будинку» та оповідання «Чистка» Б. Антоненка-Давидовича. Це стане доказом того, що хоч В. Підмогильний був силоміць вилучений з життя, він не перебуває в літературі відрубно чи лише в контексті попередників. До того ж, виявлений зв'язок між творами колег визначить формування особливої, гурткової семантики, що вирізняє літературне угруповання в літературному потоці. А крім того, стаття продемонструє динаміку інтерпретації образу божевільного.

На перший погляд, згадано цілком різні твори, між якими до того ж понад 40 років, однак вони мають спільне джерело – невігдане словосполучення «класово божевільний». Як пригадує Б. Антоненко-Давидович, на пленумі Оргкомітету майбутньої Спілки радянських письменників, що відбувся в лютому 1933 року, Іван Кулик охарактеризував прохання Тодося Осьмачки про виїзд за кордон як «класово ворожу вилазку», на що отримав зауваження В. Поліщука, що Т. Осьмачка – божевільний. «Так, Осьмачка – божевільний, але він класово божевільний» – миттєво зреагував І. Кулик [1, 484]. Це «відкриття в медицині», імовірно, «зворушило» не лише Б. Антоненка-Давидовича, але й В. Підмогильного, який після трирічного мовчання (а малу прозу він не писав від 1925 року!) відгукнувся новелою «З життя будинку» (1933).

У монографії про В. Підмогильного М. Тарнавський стверджує, що, зберігаючи в цій новелі головну проблематику своєї творчості, письменник вдається до незвичайної для себе політичної відвертості [6, 194–195]. У такому аспекті новелу, зазвичай, згадують й інші дослідники, зауважуючи, що саме в ній герой говорить про класового ворога як штатну посаду, яку хтось та й повинен займати. Утім, дослідник суїцидального дискурсу прози В. Підмогильного М. Нестелєєв, згадує новелу, описуючи відмінність ранньої творчості від пізньої: «суїцидальна поведінка персонажів ранньої новелістики В. Підмогильного зумовлена прагненням уникнути нестерпного психічного болю від фрустрації бажань» [3, 196], натомість Велєдницька «вибрала небуття, щоб не підкорятися брутальному соціальному ладу» [3, 197]. Невротичний дискурс, елементом якого є суїцидальність, був загалом притаманний модернізму («Невроз у цей період став у ній (культурі – С. Ж.) майже вимогою, необхідною частиною модерності», стверджує С. Павличко [4, 238]). Крім того, реалістичний тип творчості, притаманний В. Підмогильному, спонукав поглиблювати психологізм, шукаючи ефективніших способів зображення людської психіки, одним з яких став фрейдизм. Відтак у творах В. Підмогильного представлено цілий спектр невротиків: починаючи від семилітнього Вані до релігійного фанатика Івана Босого, однак божевілья є рідкісним.

Образ причинних має в літературі тривалі традиції, що безпосередньо залежить від суспільної та філософської рецепції божевілья. Ще в античні й середньовічні часи безумство схильні були розглядати як вияв езотеричного